

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 4 april 2023

Mål nr

B 5836-22

PARTER

Klagande

EA

Ombud och offentlig försvarare: Advokat AG

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Grovt narkotikabrott

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts dom 2022-09-02 i mål B 2683-22

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

AG ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av EA i Högsta domstolen med 19 828 kr. Av beloppet avser 15 862 kr arbete och 3 966 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

EA har yrkat att Högsta domstolen ska lindra påföljden.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

DOMSKÄL

Frågan i Högsta domstolen

1. Frågan i Högsta domstolen är vilken strafflindring som ska ges en tilltalad som har lämnat uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen av någon annans brott och som till följd av uppgiftslämnandet riskerar att bli utsatt för allvarliga brott.

Bakgrund

2. Den 23 februari 2022 övervakade och filmade polisen ett möte i en bil mellan EA och bilens förare. Mötet varade endast en kort stund. Därefter lämnade EA bilen med ett paket och gick hem till sin lägenhet. En kort stund senare genomförde polisen en husrannsakan där. Paketet från bilen låg på diskbänken. Det vägde cirka 2 kg och innehöll kokain. I ett förråd i lägenheten hittades en väska med knappt 15 kg cannabisharts, i förpackningar om cirka 90 gram vardera.

3. Polisen hade vid tillfället sedan en tid tillbaka haft tillstånd att använda hemliga tvångsmedel. En mobiltelefon som kopplats till en medtilltalad, IM,

hade avlyssnats för röstsamtal och dataöverföring och hans ytterdörr och entré kameraövervakats. I polisutredningen framkom att IMs mobiltelefon hade använts för att skicka meddelanden som visade att avsändaren varit inblandad i EAs narkotikahandling. I samband med husrannsakan i EAs bostad genomfördes även en husrannsakan i IMs bostad och han greps.

4. Under förundersökningen som följde berättade EA bl.a. följande för polisen. Hon hade fått kontakt med IM genom en ny vän. IM ville förvara några saker hemma hos henne och en natt kom han hem till henne. Han klev ur en taxi med en mörk väska som han lämnade i hennes lägenhet. Medan han befann sig i lägenheten räknade han de mindre paket som fanns i väskan. Han sade också något om att han hade fått slå in rutan till en bil för att komma åt väskan. När han hade gått öppnade hon väskan och på lukten förstod hon att det rörde sig om ”gräs”. Det hade hamnat glassplitter på golvet som hon hittade mer av i väskan. Hon kände igen det som bilfönsterglas. När IM därefter hörde av sig till henne så följde hon hans instruktioner om att överlämna paket från väskan till olika personer vid fem tillfällen. Den 23 februari hörde IM av sig och ville att hon skulle hämta något från en bil. Hon förstod inte vad det handlade om men tänkte att hon ändå kunde göra det.

5. Med anledning av EAs uppgifter vidtog polisen utredningsåtgärder, bl.a. kunde glassplitter från väskan med cannabisharts kopplas till en bil som förekom i en annan förundersökning om grovt narkotikabrott.

6. EA och IM åtalades för grovt respektive synnerligen grovt narkotikabrott. Åtalet mot EA avsåg att hon, tillsammans och i samförstånd med IM, dels olovligen förvarat och innehaft i vart fall 14 925 gram cannabisharts, dels olovligen förvarat och innehaft samt olovligen förvärvat i överlåtelsesyfte 2 003 gram kokain. Förvaringen och innehavet hade enligt åtalet bl.a. ägt rum i EAs bostad. Vidare gjorde åklagaren gällande att EA tillsammans och i samförstånd med IM vid fem tillfällen olovligen överlätit okänd mängd, i vart

fall omkring 90 gram, cannabisharts till två namngivna och tre okända personer.

7. Tingsrätten dömde EA för två grova narkotikabrott i enlighet med åtalet, utom i det avseendet att det inte ansågs utrett att hon hade förvärvat kokainet i överlåtelsesyfte.

8. Det samlade straffvärdet för EAs brottslighet uppgick enligt tingsrätten till cirka fem år och sex månaders fängelse. Tingsrätten ansåg att EAs uppgifter om IMs brottslighet hade haft en viss men inte alls väsentlig betydelse för utredningen om hans brottslighet. EAs medverkan till utredningen bedömdes därmed inte utgöra skäl för straffnedsättning. Tingsrätten fann dock att den hotbild som uppkommit mot henne som en konsekvens av hennes uppgiftslämnande utgjorde skäl för att sätta ned straffet till fängelse i fyra år och sex månader.

9. Hovrätten har haft samma uppfattning i skuldfrågan som tingsrätten och bedömt gärningarnas sammanlagda straffvärde till knappt fem år och sex månader. Hovrätten har instämt i tingsrättens bedömning att det vid straffmätningen ska beaktas att EA till följd av sitt uppgiftslämnande riskerar att bli utsatt för allvarliga brott. Därutöver har hovrätten, till skillnad från tingsrätten, bedömt att EA har lämnat uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen av IMs brottslighet och att detta bör påverka straffmätningen. Straffet har med beaktande av dessa omständigheter bestämts till fyra års fängelse.

10. IM dömdes i tingsrätten för synnerligen grovt narkotikabrott till fängelse i åtta år. Hovrätten har ändrat tingsrättens domslut på så sätt att fängelsestraffets längd har bestämts till sju år.

Allmänt om strafflindringsgrunder

11. Vid straffmätningen ska rätten i skälig omfattning beakta vissa strafflindringsgrunder, bl.a. s.k. billighetsskäl (se 29 kap. 5 och 5 a §§

brottsbalken). Det är främst fråga om omständigheter som är hänförliga till den tilltalades person eller som har inträffat efter brottet. Även andra omständigheter kan beaktas. De olika strafflindringsgrunderna kan överlappa varandra.

12. Det finns anledning till en viss restriktivitet vid användningen av 29 kap. 5 och 5 a §§ så att tillämpningen inte medför risker för en oenhetlig praxis. Det krävs därför att skälen har en viss tyngd för att en strafflindring ska ske. (Jfr ”Mordet med brödkniven” NJA 2021 s. 377 p. 18 med där gjorda hänvisningar och ”De två narkotikadistributörerna” Högsta domstolens dom den 28 december 2022 i mål B 5097-22 p. 12.)

13. När en sådan strafflindringsgrund väl har konstaterats, måste den dock kunna få ett märkbart genomslag. Om den tilltalades brottslighet har ett mycket högt straffvärde kan det bli aktuellt att mera påtagligt reducera ett fängelsestraff. Vid kortare fängelsestraff bör reduktionen begränsas till en eller annan månad. (Se ”Mordet med brödkniven” p. 19 och ”De två narkotikadistributörerna” p. 13.)

Medverkan till utredning av brott

Förutsättningar för strafflindring

14. I 29 kap. 5 a § brottsbalken finns sedan den 1 juli 2022 samlat dels den bestämmelse om strafflindring för den som medverkat till utredningen av egen brottslighet som tidigare var placerad i 29 kap. 5 § första stycket 5, dels en ny bestämmelse om strafflindring för den som medverkat till utredningen avseende någon annans brott. Om den nya bestämmelsen leder till lindrigare straff ska den tillämpas även när målet, som i detta fall, rör en gärning som har begåtts före ikraftträdandet (se 5 § andra stycket brottsbalkens promulgationslag).

15. Skälet för att införa bestämmelsen om strafflindring vid medverkan i utredningen av annans brott har främst varit intresset av större effektivitet i brottsutredningar. Det var också ett av skälen för bestämmelsen om strafflindring vid medverkan i utredningen av egen brottslighet. (Jfr prop. 2014/15:37 s. 20 f. och prop. 2021/22:186 s. 57.)

16. Enligt 29 kap. 5 a § första stycket brottsbalken ska rätten vid straffmätningen, utöver brottets straffvärde, i skälig omfattning beakta om den tilltalade lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet. Bestämmelsen avser medverkan i utredningen av den tilltalades egen brottslighet. Situationen när den tilltalade har lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av någon annans brott regleras i andra stycket. Då kan strafflindring ges om utredningsmedverkan avser brott för vilket det inte är föreskrivet ett lindrigare straff än fängelse i sex månader eller försök, förberedelse eller stämpling till ett sådant brott om gärningen är belagd med straff. Frånsett kravet i andra stycket på att utredningen ska avse brott av viss dignitet ställer lagtexten upp samma förutsättningar för strafflindring i båda bestämmelserna.

17. Enligt båda bestämmelserna gäller att en relevant medverkan normalt ska innefatta en utförlig redogörelse för händelseförloppet eller andra uppgifter som varit till betydande fördel för utredningen. Det kan t.ex. vara fråga om uppgifter om kontakter som den tilltalade har haft, utpekande av personer som kunnat lämna upplysningar om olika förhållanden eller anvisning av platser av betydelse, såsom var en försvunnen person, ett mordvapen, narkotika, sprängmedel eller skjutvapen finns. (Se prop. 2014/15:37 s. 38, prop. 2021/22:186 s. 59 och 119, ”Narkotikadistributören” NJA 2021 s. 525 p. 20 och ”De två narkotikadistributörerna” p. 17.)

18. En förutsättning för att respektive bestämmelse ska vara tillämplig är att uppgifterna är av väsentlig betydelse för utredningen. Detta krav ska dock inte

ges en alltför konkret innebörd. Det krävs inte att det är klarlagt att den tilltalades medverkan i utredningen faktiskt har lett till resultat som annars inte hade kunnat uppnås. Inte heller behöver det stå klart i det enskilda fallet att medverkan verkligen har lett till att utredningen kunnat genomföras snabbare och enklare. För att straffflinring ska ges är det tillräckligt att den tilltalade har medverkat på ett sätt som har varit ägnat att på något väsentligt sätt föra utredningen framåt. (Se prop. 2021/22:186 s. 59, ”Narkotikadistributören” p. 21 och ”De två narkotikadistributörerna” p. 18.)

19. En rimlig slutsats av det anförda är att det vid tillämpningen av 29 kap. 5 a § andra stycket måste vara möjligt att beakta exempelvis att den tilltalades medverkan på ett väsentligt sätt har bidragit till att stärka bevisläget mot den andra personen eller till att personen kunnat dömas för ett allvarligare brott såvitt avser rubricering eller straffvärde.

20. Om åklagaren anser att det finns skäl att beakta utredningsmedverkan vid bestämmande av straffet ska frågan tas upp i stämningsansökan (se 45 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken). De situationer där uppgifter om någon annans brott kan leda till straffflinring är av varierat slag. Det krävs inte att det brott som uppgifterna avser har någon koppling till den tilltalades egen brottslighet. Det är således inte givet att domstolen genom det aktuella brottmålet har ett underlag för att bedöma uppgifternas betydelse. Åklagarens redogörelse för de omständigheter som domstolen ska beakta blir därför av stor betydelse vid prövningen. Ytterst är det dock domstolen som måste göra en bedömning i det enskilda fallet. (Jfr prop. 2021/22:186 s. 59 och 61 f.)

Inverkan på straffmätningen

21. Frågan om reduktionens storlek ska avgöras efter en bedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. På samma sätt som gäller för övriga straffflindringsgrunder ska reduceringen vara beroende av den straffvärdenivå som den aktuella brottsligheten ligger på och av grundens

styrka och art. Strafflindringen ska sättas i relation till framför allt graden av den tilltalades utredningsmedverkan. Hur omfattande medverkan har varit samt vilket slag av uppgifter som har lämnats är alltså av betydelse. Det är särskilt betydelsefullt om brottet inte hade kunnat klaras upp utan sådan medverkan. Även allvaret i den brottslighet som utredningsmedverkan avser bör tillmätas betydelse. (Jfr ”De två narkotikadistributörerna” p. 19 med vidare hänvisningar.)

22. Det kan konstateras att när strafflindring på grund av medverkan i utredningen av någon annans brott aktualiseras, får såväl straffvärdet av den tilltalades egen brottslighet, som allvaret av den andra personens brott betydelse vid bedömningen av straffreduktionens storlek.

23. Det står klart att ett syfte med regleringen är att den ska utgöra ett tydligt incitament för misstänkta att medverka i utredningen av antingen den egna eller någon annans brottslighet. Det talar för att straffreduktionen när någon av bestämmelserna aktualiseras bör bli påtaglig. Av förarbetena framgår däremot inte att lagstiftaren har avsett att den ena typen av utredningsmedverkan generellt ska ge en större straffreduktion än den andra (jfr dock p. 22).

Risken att bli utsatt för allvarliga brott till följd av uppgiftslämnandet

24. Vid medverkan i utredningen av någon annans brott kan en följd vara att det uppkommer en risk för att den som medverkat utsätts för repressalier till följd av uppgiftslämnandet. I vissa undantagsfall har den typen av konsekvenser ansetts möjliga att beakta redan enligt tidigare gällande lagstiftning. Det har då skett inom ramen för den allmänt hållna strafflindringsgrund som medger hänsyn till omständigheter som påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar. Bestämmelsen är numera placerad i 29 kap. 5 § första stycket 8 brottsbalken. (Se ”Kronvittnet” NJA 2009 s. 599, jfr prop. 1987/88:120 s. 92.)

25. Med beaktande av att det kan uppkomma en risk för allvarliga repressalier också när ett uppgiftslämnande har avsett brott med en lindrigare straffskala än minst sex månaders fängelse framstår det som lämpligast att den typen av konsekvenser även fortsättningsvis beaktas med stöd av 29 kap. 5 § första stycket 8. Lagstiftaren har också utgått från ett sådant synsätt (se prop. 2021/22:186 s. 107, jfr SOU 2021:35 s. 245).

Bedömningen i detta fall

Brottslighetens straffvärde

26. Som hovrätten funnit ska EA dömas för två fall av grovt narkotikabrott. Högsta domstolen bedömer, med hänsyn till omständigheterna, det samlade straffvärdet av brottsligheten till fem år och sex månaders fängelse.

EAs medverkan har varit av väsentlig betydelse

27. EA har lämnat en utförlig redogörelse för händelseförloppet. Hon har bl.a. berättat om IMs inblandning i hanteringen av narkotika och om att det fanns glassplitter i väskan med cannabisharts när IM kom med den. Hennes uppgifter har lett till att utredningsåtgärder vidtagits, vilket i sin tur resulterat i bevisning som åberopats av åklagaren.

28. Bevisningen avseende åtalet mot IM har dock huvudsakligen byggts på spaningsiakttagelser, uppgifter som kommit fram genom hemliga tvångsmedel och annan utredning rörande exempelvis innehållet i sms-meddelanden. EAs medverkan har alltså inte varit avgörande för lagföringen. Enligt ett yttrande från de åklagare som bedrivit förundersökningen har emellertid EAs utredningsmedverkan varit av betydelse som en del av den samlade bevisningen mot IM och även bidragit till att han kunnat lagföras för brott med en allvarligare rubricering än annars. Underrätternas värdering av bevisningen mot IM ger också stöd för den slutsatsen.

29. Med beaktande av att kravet på att uppgifterna ska ha varit av väsentlig betydelse för utredningen inte ska ges en alltför konkret innebörd (se p. 18) måste EA anses ha medverkat på ett sådant sätt som har varit ägnat att väsentligt föra utredningen framåt.

30. EAs uppgifter har därmed varit av väsentlig betydelse för utredningen av IMs brottslighet och ska leda till en nedsättning av straffet.

Risken att bli utsatt för allvarliga brott

31. EAs uppgiftslämnande har också medfört att en allvarlig hotbild har uppstått mot henne. Inför huvudförhandlingen i tingsrätten skedde en sprängning i trappuppgången till hennes lägenhet som bedömdes kunna ha samband med målet och hennes medverkan i utredningen. Hotbilden förväntas kvarstå under lång tid. Hon har tät kontakt med polisens personskydd och har fått information om att hon i framtiden kommer att behöva flytta till skyddat boende. Högsta domstolen instämmer med hovrätten i att hotbilden mot EA framstår som tillräckligt allvarlig för att även den ska medföra en strafflindring.

Inverkan på straffmätningen

32. Vid bedömningen av hur stor strafflindring som ska ges för medverkan i utredningen av någon annans brott kan en jämförelse göras med avgöranden där strafflindringsgrunden om medverkan i utredning avseende egen brottslighet har tillämpats (jfr p. 23).

33. I rättsfallet "Narkotikadistributören" kom Högsta domstolen fram till att straffet skulle sänkas med sex månader på grund av den tilltalades medverkan i utredningen av egen brottslighet. EAs medverkan i utredningen av IMs brottslighet framstår, i fråga om såväl omfattningen som karaktären på de lämnade uppgifterna, som likvärdig med den som var aktuell i det avgörandet och detsamma gäller straffvärdet av hennes egen brottslighet. Den brottslighet

som hennes utredningsmedverkan avser är dock av mycket allvarlig karaktär, vilket bör ges viss betydelse (se p. 21 och 22).

34. Hotbilden mot EA ska ge ytterligare straffreduktion. Situationen kan dock inte sägas vara av lika allvarlig karaktär som den som var aktuell i ”Kronvittnet”.

35. Vid en samlad bedömning av de strafflindringsgrunder som är aktuella bör straffet sammantaget sättas ned med ett år och sex månader.

36. Högsta domstolen kommer därmed fram till samma straffmättningsvärde som hovrätten, dvs. fyra års fängelse. Hovrättens domslut ska således fastställas.

I avgörandet har deltagit justitieråden Agneta Bäcklund, Svante O. Johansson, Dag Mattsson, Malin Bonthron (referent) och Jonas Malmberg
Föredragande har varit justitiesekreteraren Josefin Odelid